

There are no translations available.

МАЗМУНХОИ ИЧТИМОЙ ВА МУХТАВИЁТИ ДУНЯВӢ ДАР РУБОИЁТИ АБУСАИДИ АБУЛХАЙР Мусаллам аст, ки рубой аз навъҳои хеле маъмули назми форсии дари тоҷикӣ дар асрҳои даҳум ва ёздаҳум ба шумор рафта, тамоми шоирони даврҳои гуногун аз ин тариқаи эҷоди бадеӣ барои расонидани ҳадаф ва матлабу мазмунҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ, ахлоқӣ, адабӣ, маърифатӣ, ҷалсафӣ, динию мазҳабӣ васеъ истифода бурдаанд. Дар баробари ин ки ҳамаи шоирони бузург қамқон рубой ва дубайтӣ эҷод қардаанд, барои як иддаи бузурги донишмандон ва орифони суханвар рубой ба сифати навъи асосии ҷаъолият эҷодӣ ва василаи изҳори завуқ маром будааст (ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С.5). Ҳаким Умари Ҳайём аз қумлаи ин донишмандон махсуб меёбад, ки аз тариқи рубоисарои ҳикмату ҷалсафа, мушқилоти зиндагӣ ва воқеиёти давру замону ифода намудааст.

Аз қумлаи сӯфиёни нахустине, ки тариқи рубой ба ваъзу пандгӯӣ пардохта, дар минбари маъъизоти динию орифони аз ин навъи маъмули адабӣ васеъ истифода қардааст, Шайх Абусаиди Абулхайр (967-1049) мебошад. Ҳанӯз соли 1986 адабиётшиноси варзидаи тоҷик, устод Худой Шарифзода дар маҷмӯае бо ду хат (хатти кириллӣ ва форсӣ) рубоиёти Абусаиди Абулхайр, таронаҳои Боботоҳири Урён, рубоиёти Бобо Афзал ва Начмиддини Қубро, ки аз машоихи тасаввуфӣ махсуб меёбад, ғардоварӣ намуда, манзури қонандагон қардонида буд. Дар он маҷмӯа 244 рубоии Шайх Абусаиди Абулхайр низ пешниҳод шудаанд, ки аз лиҳози мазмун ва мундариҷа қолиб ва қонданқобанд. Он солҳо қомеаи адабӣ ва маданият мо бо ин қоҳраҳои тобоқи назми тасаввуфӣ қам ошно буд ва ба қоп расидани қунин маҷмӯае бо фароғирии рубоиёту дубайтиҳои намоёндагони барҷастаи адабиёти тасаввуфӣ сатҳи оғоӣ ва маърифати қомеаро дар робита бо муаррифии афқори пешқадам ва ғироишоти дунявии шоирони мутасаввифи асримиёнагӣ боло бурд (ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. -207 с. ).

Рубоиёти Абусаиди Абулхайрро, аз рӯи мазмун ва муҳтаво метавон ба рубоиёти ирфонӣ, иҷтимоӣ, ишқӣ ва дунявӣ тақсим қард. Албатта, вақте ки масоили иҷтимоӣ дар шеър инъикос меёбад, мазмунҳои ишқӣ ва дунявӣ маданӣ ба дунқоли он мақеъ ва қойгоҳ қасб менамоянд. Муҳимтар аз ҳама, Шайх Абусаиди Абулхайр, бо он ки як сӯфӣ ва орифи вораста буд, ҳаргиз аз масири зиндагии индунёӣ қанор нарафт ва то охири умр барои бозгӯ қардани мушқилот ва масъалаҳои иҷтимоӣ ва дунявӣ ҳиммат ғумошт. Аз тарафи дигар, Абусаиди Абулхайр инсонии заминӣ буд ва бо мушқилоту пешадағҳои зиндагӣ ҳамагӯза дасту панҷа нарм меқард. Табиист, ки зиндагӣ ва умри инсониро муқаддас ва ғиромӣ меқонист ва ба манзараҳои рӯзгор як навъ оптимистона мениғарист. Дар ҳоле ки қоири сӯфиён ва орифон ба зиндагии инҷақонӣ қандон аҳаммӣ қоиладонд ва ғӯшағирию инзивиқарастиро ба унқони милот ва меъёри зиндагии сӯфиёна

мепазируфтанд ва ин тарзи зиндагиро шараф медонистанд, Шайх Абусаид лахазоти умр ва зиндагиро кадр мекард ва инсонвор зистанро асоси умрфарсой медонист. Ин аст, ки ўро наметавон бо зумраи сӯфиёне, ки тарки дунё карда, инзиво ва гӯшанишиниро асли зиндагӣ талаккӣ намудаанд, шомил сохт. Чун хадафи мо баррасии дидгоҳи дунявии Абусаиди Абулхайр аст, ба силсилаи рубоиёте, ки мазомини ичтимой ва дунявӣ доранд, таваччуҳ мекунем.

Абусаиди Абулхайр, харчанд ки ба лихозии касбу хирфа сӯфӣ буд, дар рубоиёташ минхайси як озодандеш, зиндагипараст ва дунёмадор чилва мекунад. Гох мисли Хайём аз фалак гилаву озор мекунад, гаҳ ишқу мухаббати безавол ва маъшукро меситояд, гоҳ воқеиёти зиндагиро мавриди арзёбӣ қарор медиҳад, гаҳ дуди фарпёдаш ба осмон мепечад, гоҳ аз шодии ишқ болу пар мегирад, гоҳ яъсу ноумедӣ ба қононааш лона мегузорад, гоҳ чуръату часорат ба зиндагиаш маъно мебахшад, ҳулоса, Абусаид дар ҳар ҳолат ва вазъи зиндагӣ аз ҳасту буди ҳеш дарак медиҳад ва дар муқобили рӯҳафтодагӣ ва яъсу ноумедӣ (пессимизм) бурдборона ҷад алам мекунад. Муҳимтар аз ҳама, афкори сӯфиёнаи Абусаид бо озодандешӣ ва инсонсолорӣ тавҷам аст ва шоири сӯфӣ тавассути рубоиёт эътирозоти ичтимой, ахлоқӣ, фикрӣ, сиёсӣ ва маданияи ҳудро изҳор медорад. Нуқтаи дигар ин аст, ки сӯфиёни бузург, қолибан ба василаи тасаввуф ва андешаҳои сӯфиёна озодандешӣ мекарданд ва алайҳи ҷабру зулм ва ҳушқандешии мазҳабӣ қиём менамуданд. Абусаид аз ҷумлаи сӯфиёни аввалине буд, ки тавассути шеърӣ тарона, махсусан рубоӣ ба масири озодандешӣ роҳ ёфт ва аз ин тариқ бо ҷаҳлу қодонӣ ва таассубу ҳурофоти мазҳабӣ муқориза кард.

Абусаид мисли Хайём (Мисраъҳои рубоии Хайём “Қад Қабъаи обу гил ба як дил нарасад, Қабъа ҷӣ равӣ, бирав дилеро дарёб” дар назар аст) шод қардани хотиреро асли зиндагӣ ва муваффақият қониста меғӯяд:

Ҳоҳӣ ҷу Ҳалил Қабъа бунёд қунӣ,

В-онро ба намозу тоат обод қунӣ,

Рӯз ду ҳазор банда озод қунӣ,

Бех з-он набувад, ки хотире шод қунӣ.

(ниг.: Таронаҳои қилангез. Тартибқиланда Ҳудой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 45).

Дарёфтани дил ва наозурдани он дар саргахи рубоиёт ва назариёти сӯфиёнаи Шайх Абусаиди Абулхайр қарор дорад. Шод намудани дил ва наозурдани дили инсонҳо аз гуманизми баланди шоири сӯфӣ дарак медиҳад. Ба ин рубой тавачҷух мекунем:

То битвонӣ, бикаш, ба чон бори диле,

Мекӯш, ки то шавӣ зи дил ёри диле.

Озори диле мачӯ, ки ногх кунӣ,

Кори ду ҷаҳон дар сари озори диле.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиҳанда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 44).

Ишқу муҳаббати поки инсонӣ марзҳои қуфру имонро мешиканад ва ҷуръату ҷасоратро ба инсон эҳдо мекунад. Зимнан, ишқ ва муҳаббатпарастӣ поя ва асли низми дунявӣ ва шеваи дунямадорист. Абусаид ҳам аз ин зовия ба ишқ назар меафканад ва бидуни маъшук оби ҳаётро ҳам ҳеч мешуморад:

Бе ҷашми ту ёди наргиси тар накунам,

Бе лаъли ту орзуи Кавсар накунам.

Ғар Хизр ба ман бе ту диҳад оби ҳаёт,

Қофар бошам, ки бе ту лаб тар накунам.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиҳанда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 45).

Шӯри ишқ ҷуръати ва ҷасорати инсониро тавлид мекунад ва зиндагии одамиро маъно мебахшад. Ошиқ, ба назари Абусаид, қасест, ки ҷуръат дорад, қуфру имонро ба ҳам мезанад ва дар роҳи мақсуд аз қасеву ҷизе ибто намевазад:

Сахл аст маро бар сари ханчар будан,  
Ё баҳри муроди хеш бе сар будан,  
Ту омадай, ки кофиреро бикушӣ,  
Гозӣ чу туй, хуш аст кофир будан.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С. 39).

Абусаид дил ва ишкро, ки аслу асоси тақопӯ ва талошу ҷустуҷӯҳои инсонист, тавҷам ва ҳамради ғониста, меғӯяд:

Ғар бо ғами ишк созгор ояд дил,  
Бар марқаби орзу савор ояд дил.  
Ғар дил набувад, кучо ватан созад ишк  
В-ар ишк набошад, ба ҷӣ қор ояд дил.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С. 32).

Оғохона зистан ва бар мабнои шинохту оғохӣ умрфарсой қарданро Абусаид тамҷид мекунад:

Оғох бизӣ, эӣ дилу оғох бимир,  
Чун толиби манзилӣ, ту дар роҳ бимир.

Ишк аст ба сони зиндагонӣ, варна

З-инсон ки туй, хох бизӣ, хох бимир.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 30).

Гоҳо Абусаид хайёмвор ба олам менигарад ва “маълумам шуд, ки ҳеч маълум нашуд”-и  
Ҳаками Нишопурро такрор мекунад:

Ҳам дар раҳи маърифат басе тохтаам,

Ҳам дар сафи олимон сар андохтаам.

Чун парда зи пеши ҳеш бардоштаам,

Бишнохтаам, ки ҳеч нашнохтаам.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 33).

Сӯфӣ мавзӯи маъмулии баробар будани илм бо амалро ғӯшзад карда, гуруру такаббуро  
мавриди интикод қарор медиҳад:

Бо илм агар амал баробар гардад,

Коми ду ҷаҳон туро муяссар гардад.

Мағрур машав ба худ, ки хондӣ вараке,

З-он рӯз ҳазар кун, ки варақ баргардад.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С.

17).

Абусаид ба дараҷае шефтаи ишк ва мухаббати инсонӣ аст, ки барои ӯ адёну мазохиб фарке намекунад ва ҳар дину мазохибе, ки пеши роҳи ишк ва меҳрро мегирад, канораш мезанад. Ин аст, ки ба тарсову муслим ва муъмину насоро (нокуснавоз ва саччоданишин, тасбеҳдору зуннормадор) хушдор медихад, ки:

Нокуснавоз агар зи ман дорад ор,

Саччоданишин агар зи ман карда канор,

Ман низ бар рағми ҳар ду андохтаам,

Тасбеҳ дар оташ, оташ андар зуннор.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 28).

Абусаид кеши ишкро аз соири дину мазохиб чудо медонад ва иддао мекунад, ки паёмбари ишк на аҷамӣ ва на арабист. Дар зимн, чун ишк воридаи зиндагии инсонҳо мегардад, ба сони оташи сӯзанда имону кешу мазҳабро месӯзад ва ҳамаро зеру забар мекунад:

Он оташи сӯзанда, ки ишкаш лақаб аст,

Дар пайкари қуфру дин чу сӯзанда таб аст.

Имон дигару кеши мухаббат дигар аст,

Пайгамбари ишк на аҷам, на араб аст.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С.